

Tettamanti Béla: A személyiség nevelésének magyar elmélete. Schneller István rendszere. Szeged, 1932. (8-r., 140 lap.)

Kevés tudós, különösen ha magyar ember, éri meg azt, hogy még életében s mégis a történelem távlatában élete műve, tudományos elmélete vagy rendszere ne csak kritika, hanem *sub specie aeternitatis* magasabbrendű, tudományos vizsgálódás, kutatás és fejtegetés tárgyává legyen. Schneller István, a ma élő magyar pedagógusoknak, talán a világ összes mai pedagógusainak — az elméletirókat gondolom — nesztora, az a szerencsés ember, aki nemcsak elvetette eszméinek magvait, hanem megláthatta új irányú nevelői gondolatainak fősarjadását, kalászba szökkenését. A volt kolozsvári magyar egyetem, a mai szegedi, az, melynek neveléstani katedráján Schneller egy emberöltőn át hirdetve a személyiség pedagógiáját, elméletét hagyománnyá tudta tenni alma materének egész eddigi életére, az egyetemen valóban tudós iskolát alapítva eszméivel.

Ebből a Schneller-alapította elmélethagyományt kultiváló pedagógiai iskolából került ki az előtünk levő könyv, Tettamanti Béla szegedi egyetemi magántanárnak, Schneller egyik kiváló tanítványának műve, mely a Ferenc József-Tudományegyetem *Acta Litterarum ac Scientiarum* című kiadványsorozatában, a Schnellernek szintén volt tanítványától s a katedrán utódjától, Imre Sándortól szerkesztett *Sectio Philosophica* IV. kötetének 2. füzeteként jelent meg az Egyetem Barátai Egyesületének kiadásában a Rothermere-alap támogatásával.

A lelkes tanítványok együttes munkája hozta tehát létre e könyvet, nem mint ünnepi ajándékot a magyar neveléstudomány illusztris nesztora számára, hanem mint komoly tudományos munkát, becses tanulmányt a nevelélmélet s részben a neveléstörténet irodalmában.

Tettamanti könyve első részének első szakaszában Schneller nevelélméletének világnézeti alapjait fejtegeti, kiindulva a jeles pedagógusnak mindenekelőtt vallásos lélekvoltából, mely neki öröklött ősi vonása, melyet fiatalkori környezetének alakító befolyásai és tanulmányainak iránya erősítettek meg, amely választott hivatásában egész lelkét betöltő világnézetté magasztosult s nevelélméletének is legmélyebben gyökerező jegyivé lett. Schneller elméletében a nevelés elve Jézus Krisztus. Krisztusnak mint minden magasabb törekvés lényegének elismerését jelenti nála az is, mikor azt mondja: „A mechanikai törvényeknek alávetett matéria világa mögött van egy más világ, egy más valóság is, amely minden érzéki világnál is sokkal inkább való világ, az embernek, a moralitásnak világa“. Egész nevelői gondolkodásának kiindulópontja, alapelve az, hogy „lényegében csak egyetlen valóság, az értékek által meghatározott gondolati lét, Isten országa létezik; csak egyetlen igazán létező van e ez az értékek világa, az ideák, az eszmék országa“.

Másrészt azonban világosan látjuk Schneller elméletében Tettamanti könyvének összeállítása szerint azt is, hogy nevelői gondolkodása a feltétlen értéket mégsem a túlnanban, hanem e földön keresi, mert nem a transzcendencia, hanem az immanencia álláspontjára helyezkedik. Nevelélméleti érteke-

zéseinek azon részeiben, amelyek elmékedésének világnézeti háttérét világítják meg, mindenütt találunk olyan kijelentéseket, amelyek nemcsak az isteni szellemek teremtő erejét hangsúlyozzák, hanem az empirikus világban benne létét is. Az isteni szellem nem a világ fölött vagy mögött uralkodó célt tételező princípium, hanem a világot annak belső lényegénél fogva belülről mozgató elv. Ennek a mibennünk létező isteninek legbensőbb lényegét Schneller a szeretetben, az „egyedüli érték“-ben találja meg. A szeretet az isteni országot szervező hatalom, az egyetlen érték, mely az egyest az egésznek, a nagy szervezetnek építő szervévé avatja.

Ez a világkép szabályozza az irányt Schnellernek a nevelésről szóló elmékedésében. Ha minden fejlődésnek egyetlen immanens célja az isteni szeretet országának megvalósítása, akkor az egyes ember alakulásának folyamatát irányító nevelés egyetlen hivatása csakis az lehet, hogy az egyént ennek az egyedül lehetséges és feltétlen értékű célnak szolgálatába rendelje. Ez nem jelenti azt, hogy az egyes, az ember Schneller neveléseméleti rendszerében eszközi jelentőségüvé süllyedne. Ellenkezőleg, Schnellernek teljes mértékben sikerül neveléseméletének keretében a kiindulópontból eredő látszólagos ellenmondás dacára is, a végső cél szemmel tartása mellett, az individualitás elvét a maga teljességében megőrizni, mégpedig azzal, hogy etikai álláspontjának jelzése végett az „egyénség“ helyett egy új fogalomnak, az „etikai személyiség“ fogalmának mint neveléseméleti rendszere középponti fogalmának bevezetését tartja szükségesnek. A személyiség feltételezi egyrészt az etikai fejlődést, másrészt a tudatosságot, holott az egyénség e kettő nélkül is ellehet; továbbá pedig magában foglalja az egyénséget, mint az etikai fejlődés alapját; úgyhogy azt mondhatjuk, hogy a személyiség nem egyéb, mint etizált és tudatra emelt egyénség.

Igy jut el Schneller a nevelés céljának megállapításához, mely szerint „személyiséggé nevelni az egyénséget: ez a nevelés summája“. Neveléseméletét azért is nevezi teljes joggal a személyiség pedagógikájának. A nevelés alanyának, vagyis a nevelőnek „személyiség“-nek kell lennie, hogy a nevelésnek tárgya, a növendék személyiséggé válhasson.

Tettamanti a továbbiakban behatóan ismerteti Schneller gondolatait a személyiség lényegéről, az egyénség fogalmához való viszonyáról, melyek a nagy magyar nevelői gondolkodónak 1906-ban megjelent *Egyénség, személyiség* című értekezésében vannak legrészletesebben elemezve. Ezek ma már közkinccsé vált, minden neveléstani kézikönyvben és tankönyvben pozitív tételek formájában szereplő, röviden összefoglalt gondolatok és meghatározások, könyvünk szerzője azonban természetszerűen Schneller dolgozatainak összes idevágó fejtegetéseit feldolgozza és rendszerbe foglalja. Azután pedig ugyanevvel a módszerrel foglalja össze a magyar pedagógusok nesztorának műveiben bőségesen elszórt gondolatokat a személyiség kifejlődéséről, erről a voltaképeni nevelési aktusról.

Tettamanti dolgozata Schnellernek a személyiség nevelésére vonatkozó gondolatait fejtegetve, külön két fejezetet szentel annak a viszonyoknak, mely a személyiség fejlődése és a történeti hatalmak, közülök főleg a család és kultúr-állam s ezek fejlődési menete között fennáll. A személyiségnek erőforrása Isten,

a mindenséget átható isteni szellem; a személyiségnek érvényesülése a sajátos tevékenység útján felépülő szeretetnek országa, mely felépül bennünk, a családban, a községben, a nemzetben és a hazában. Ily alapon épül fel a nemzetek egyesüléséből az emberiségnek egységesen tagolt, a köz érdekében sajátos miszsiót teljesítő országa, Istennek, a szeretetnek országa, amelyben nemcsak az egész, hanem ezen belül minden egyes nemzeti, községi, családi és egyedi egyéniség mint személyiség megdicsőül. A személyiség elvének győzelme az igaz humanizmusnak, Isten országának is győzelme.

Igazolást nyer Tettamanti fejtegetéseiben, mindig az ősz magyar pedagógus nagyszámú dolgozataiból vett gondolatok és idézetek során, hogy a történeti élet által Isten éppen arra nevel bennünket, hogy tegyük magunkévá a teremtés aktusában s azóta is állandóan megmutatókozó legfelsőbb célkitűzést, akarjunk személyiséggé válni s akarjuk a kozmikus rendből felénk hangzó paranccsal összhangban megvalósítani a szervezett egységet, a szeretet országát. A történeti élettel való legbensőbb érintkezés nevel tehát személyiséggé bennünket, mégpedig azáltal, hogy benne éppen az Isten elrendelte úton járó személyiség egyedüli megváltó ereje válik kétségtelenné.

Mindezeknek összefoglalásaként könyve első részének befejezéséül megállapítja szerzőnk, hogy Schneller nevelésmélete szerint tehát minden nevelésnek egységes és egyetemes célja a személyiség s ezt a formális célt, a vallásosan erkölcsös egyéni valóságnak kifejlődését csakis a történeti hatalmokban levő kultúrkinccs benső átélése biztosítja és hogy a nevelés a történeti hatalmak útján való etizálása az egyéniségnek.

Szerzőnk dolgozata második felében, mintegy Schneller nevelői személyiségének megértéséhez tartozó értékes adalékok gyanánt, Schneller elmélete gyakorlati megvalósításának lehetőségeit és körülményeit vizsgálja. A közoktatás szervezésének, vagyis az ő eszméi szerint elgondolt iskolaszervezetnek rajzában és a művelő anyag iskolai rendjének taglalásában újrolag igazolja, hogy a nevelő intézményekben folytatott nevelő-oktató munka a maga történelmi jellegű művelő anyagának, a kultúrkinccsnek átadásával segíti elő a művelt személyiség kialakulását. Megértjük a továbbiakból, hogy nem lehet állítanunk, hogy a személyiséggé létel folyamata az intézményes nevelés bizonyos fokán befejeződik, illetőleg hogy az iskolák megfelelő sorának elvégzésétől függ az, hogy valaki személyiséggé lett-e vagy sem.

A nevelés személyi tényezőinek szerepét vizsgálván szerzőnk, Schneller személyiségnevelő elméletének megvilágításában az ideális tanári személyiség képét Schneller egyik művében leírt, egész életére kiható ifjúkori személyes élménye erejével teszi plasztikussá. Eletrajzi visszaemlékezésében írja Schneller, hogy a nevelői hivatás egész lényege akkor vált benne tudatossá, amikor külföldi egyetemi tanulmányainak idején báró Prónay Gábor házában volt nevelő. Ott győződött meg arról, hogy a nevelői sikeres ténykedés kulcsa a szeretettel van adva, mely leszáll, hogy felemeljen; mely szeret, hogy teljes bizalmat nyerjen; mely az oktatás anyagát is a közös érdeklődés, a közös személyi

odaadás tárgyává teszi, hogy ezen kölcsönhatás alapján önálló tanulási kedvet, a tárgy iránt személyes érdeklődést keltsen.

Dolgozatának utolsó szakaszában szerzőnk a Schneller személyiség-nevelő elvében nyilvánuló felfogásnak Herbart legértékesebb gondolatával, a sokoldalú érdeklődés felkeltésével és állandó fenntartásával való kapcsolatát teszi vizsgálat tárgyává. E tekintetben az a nézete, hogy műveltségfilozófiai, lélektani és neveléseméleti szempontok egyértelműen arra mutatnak rá, hogy a személyiség kialakulásával szükségszerű az ismeretnek érdeklődéssé átalakulása. Ez az érdeklődés pedig csak úgy keletkezik, ha a tanító tisztában van avval, hogy az ismeretnek érdeklődésszerű formája csak ott van meg, ahol a teljes személyiségből kiinduló hatás a növendék egyéni valójának teljességét ragadja magával.

Tettamanti érdekes és mélyen járó gondolatokban és fejtegetésekben gazdag dolgozatának befejező összefoglalásában megállapítja azt, hogy Schneller nevelésemélete első tudatos jelentkezése nálunk annak a korában mind általánosabbá váló törekvésnek, amely Herbart iskolájának dogmatikus megkötöttségétől akarja megszabadítani a nevelésen való gondolkodást. Ennek a törekvésnek három irányát különbözteti meg. Az egyik az, hogy a nevelés személyi tényezőinek mind hangsúlyozottabb jelentőségére eszmélnék rá, a Herbart-féle iskola nevelési materializmusával és formalizmusával szemben. Schneller világnézeti alapokra építi fel a személyiség pedagógikáját, nála a személyiség fogalma egész rendszerét, annak minden vonatkozását meghatározó elv. Ebben a tekintetben egy úton jár az Ernst Linde *Persönlichkeitspädagogik* című könyvében kifejezésre jutó szellemmel. Bár különböző területeken — Linde a népiskolai tanítás terén, Schneller az egész nevelés körét felölelő elméleti rendszerben — mégis mindketten koruk pedagógiai törekvéseinek egyik legtermékenyebb irányába kapcsolódtak be. Hasonló módon megállapítja szerzőnk Schneller viszonyát azokhoz, akik Herbart egyoldalú individualizmusával szemben felismerik a nevelésben a szociális szempont jelentőségét; megállapítja, hogy Schneller rendszere is szociális irányú nevelésemélet, éppúgy, mint a neokantianus Natorpé, az organisztikus felfogású Willmanné vagy a Barth- és Bergemann-féle szociológusoké. Megállapítja, hogy a közösségi szempont Schneller-nél is, úgy, mint Kármán-nál, az egymást követő nemzedékek történeti kapcsolatának felismerésén alapszik s hogy Schneller, kora tendenciáival való minden természetes kapcsolat mellett is, önálló neveléseméleti rendszert teremtett.

Tettamanti e tételszerű, neveléstörténeti szempontból nevezetes és határozott megállapítással fejezi be derék dolgozatát, melynél lelkiismeretesebben aligha lehetne megoldani a kitűzött feladatot.

Függelékében közli még forrásainak, vagyis Schneller 40 pontban felsorolt dolgozatainak jegyzékét és tanulmányának egy rövid német kivonatát.

Sajátságos a dolgozatnak ú. n. apparátusa, a szöveghez tartozó jegyzetek elrendezése. A szövegben számok jelölik a jegyzetek hovátartozását, a lap alján azonban nincsenek jegyzetek, de hátul, a könyv végén sincsenek, ha-

nem csupán újra pusztá számok, melyek Schnellernek a forrásjegyzékben sor-számozott műveinek sorszámaára utalnak. Ez alapon kell nagy nehézkösen, hosszas keresgéssel megtalálnia az érdeklődőnek a szövegbeli idézetek vagy állítások forrását. A jegyzetek alkalmazásának ez a módszere szinte illuzóriussá teszi használhatóságukat.

Gyulai Agost.

Boda István: Az értelmi nevelés feladatairól. Budapest, 1934. (Különlenyomat a Magyar Psychologiai Szemle VI. évfolyamából.) 52 l.

Ezt a messzetelektől tanulmányt a szerző a következő két, lapidárisan megfogalmazott tételbe foglalja egybe: „Az értelmi nevelés: az *Igazságra* való nevelés“ — és: „A nevelésnek egy nagy *fordulatán* kellene munkálkodnunk, hogy a nevelés fordulata előkészíthesse az *élet* nagy fordulatát, *egy értelmesebben szervezett, emberibb-lelkibb*, boldogabb emberi élet elkövetkezését“. Önmagukban világító tételek ezek, a jelen étellel és neveléssel való mélységes elégedetlenség fűti őket; eleve hajlandók vagyunk elismerni igazságukat, oly természeteseneknek látszanak; de hogy kellő értelmet nyerjenek és igazolást, látnunk kell, mivel alapozza meg őket a szerző s miképen jut az értelmi nevelés új feladatainak meglátásához.

Boda abból az észrevételből indul ki, hogy amily szoros volt mindenkor a kapocs a neveléstudomány és a „világnézeti tudományok“ (filozófia, erkölcs-tan stb.) között, éppannyira laza volt másfelől a kapcsolat a pedagógia és a *lélektan* között, egészen a jelen időkhig. E ferdeség annál feltűnőbb, minél jobban megközelítjük azt a gondolatot, hogy a nevelésnek mint élő gyakorlatnak *lényege* voltaképen *pszichológiai* valami, mert „nevelni“ annyit jelent, mint a nevelendőre *lelki ráhatásokat* tenni. A nevelésben ugyanis a nevelő, tehát egy lelki egység, egy lelki szervezethez, személyiség hat a nevelendőre, aki szintén egy lelki egységet és szervezethez jelent, s akiben bizonyos lelki átváltozásokat kíván létrehozni. Ha a nevelő fogalmát nemcsak az élő (és fejlett) emberi személyiségre kívánjuk szorítani, hanem kiterjesztjük tágabb körre (például a környezeti vagy egyénefeletti *szférákra*) is, akkor sem jelent a nevelés fogalma mást, mint lelki ráhatást; s a nevelés céljainak, melyeket a pszichikus világon túleső értékfogalmakban szoktunk megállapítani, szintén lelki eszközökkel kell elérhetőeknek lenniök, ha nevelésről, fejlesztésről van szó.

A megalkuvás nélküli „tisztalvú lényegvizsgálat“ tehát arra a megállapításra vezet a szerzőnket, hogy 1. a nevelés lényege a fejlesztő *lelki ráhatás*, 2. gyakorlatának közvetlen vagy közvetett eszközlője a nevelő *lelkiség*, 3. a nevelés lehetőségének alapja a *léleknek* fejlesztésre alkalmas volta, végül 4. ennek eszköze a lelki (végső) tények és törvények alkalmazása lévén, világos, hogy a neveléstudományban a lelki tényezőknél eme döntő szerepét figyelmen kívül hagyni nem szabad, hogy a neveléstudományban a lélek tudományán kell alapulnia s hogy ha levonjuk ennek a tételnek minden következményét, akkor egészen más képet alkotunk magunknak a nevelés kérdéseiről és megoldásairól, mint egyébként történni szokott. A neveléstudomány *alkalmazó*